

Секція 1. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 336.717.061

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Л.О. Кирильєва, І.Б. Чернікова

Розглянуто основні напрями організації обліку кредитних операцій із метою створення інформації для здійснення ефективного управління залученим капіталом підприємства.

***Ключові слова:** кредити, організація, облікова політика, аналітичні ознаки, звітність, управління.*

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕТА КРЕДИТНЫХ ОПЕРАЦИЙ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РЕСУРСАМИ

Л.А. Кирильєва, И.Б. Черникова

Рассмотрены основные направления организации учета кредитных операций с целью создания информации для осуществления эффективного управления заемным капиталом предприятия.

***Ключевые слова:** кредиты, организация, учетная политика, аналитические признаки, отчетность, управление.*

ORGANIZATION OF CREDIT TRANSACTION'S ACCOUNTING IN THE SYSTEM OF MANAGEMENT FINANCIAL RECOURSES

L. Kiril'eva, I. Chernikova

The main directions of organization's credit transactions accounting for the enterprise loan capital are considered. Much attention is paid to the issues of the accounting policy development in the part of short-term and long-term loans.

Analytical features of the control accounts which are used for accounting loans in national and foreign currency are defined. The suggestions for the improvement of primary documents on loans accounting and drawing up internal reporting forms according to the needs of accounting information users are prepared.

Theoretical background for the organization of credit operations account is specified and economic content of the "credit" category is disclosed. Special attention is given to bank credits, which the enterprises obtain in case of own capital deficit. Organization of credit operations account is regulated by both normative and legislative documents, accounting standards and internal regulations developed at the enterprise.

The main organizational regulation at the enterprise is its accounting policy. The authors propose some elements to the accounting policy concerning the information disclosure in accounting concerning credit operations. An important question in accounting is the assessment of liabilities. Therefore, much attention is paid to basic evaluation of durable credits correspondingly to accounting standards used in international practice.

For strengthening information analyticity, the authors proposed to account the types of credits (defined in the accounting policy of the enterprise) on the accounts of financial accounts in terms of analytical features.

Modern enterprises work in the conditions of instability; in some cases, they have problems with obligations repayment by credit (absence of the required amount of financial resources for debt retirement). For the prevention of such situation, it is suggested to form the provision (reserve) of the following expenses for the discharge or restructuring credit debt according to the plan approved by the directorship. It is recommended to perform account by this economic operation on 474 sub-account "Reserve of the following expenses for debt restructuring by the credits").

Keywords: *credits, organization, accounting policy, analytical features, reporting, management.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кожне підприємство у процесі своєї діяльності під час оновлення матеріально-технічної бази, створення нових проєктів та інших економічних ситуацій стикається з питанням запозичення фінансових коштів у банківських установах, а саме кредитів. Без використання кредитних коштів в умовах сучасного функціонування бізнесу практично неможливо на високому й ефективному рівні досягти позитивних фінансових результатів.

Прийняття рішення керівниками підприємства щодо залучення фінансових коштів на довгостроковий або короткостроковий період й ефективне управління ними можна здійснювати тільки на основі оперативної отриманої та достовірної інформації, яку формує раціонально створена на підприємстві система бухгалтерського обліку.

Однак питання методики й організації обліку кредитних операцій із позиції управління залишаються у практичній діяльності невирішеними.

Так, сьогодні можна відзначити недостатню оперативність у одержанні облікової інформації про зобов'язання за кредитами на певний час через використання журнально-ордерної форми ведення обліку.

Потребує вдосконалення й організація аналітичного обліку кредитних операцій із метою надання інформації відповідно вимогам фінансових директорів, які повинні для реалізації фінансових рішень використовувати управлінські звіти за видами кредитів, відсутні на підприємстві.

Підсумкова або узагальнююча інформація щодо зобов'язань за кредитами повинна відображатися не тільки в балансі, але й в управлінських звітах, де вона представлена в розгорнутому вигляді і за своїм характером, має цільове призначення.

Вирішення зазначених питань сьогодні не можливо без застосування сучасних інформаційних технологій, які передбачають здійснення електронної обробки облікової інформації про кредити для забезпечення ефективного управління джерелами фінансування в умовах економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика організаційно-методичних аспектів обліку кредитних операцій у системі управління позиковим капіталом широко висвітлюється українськими та зарубіжними вченими. Увага до організації обліку кредитних операцій у підприємствах України приділена українськими науковцями, серед яких Ф.Ф. Бутинець, О.О. Зеленіна, Н.С. Марушко, Л.В. Чижевська, Л.Г. Ярова та ін.

Значний вплив на методологію обліку кредитів у своїх монографіях зробили вітчизняні науковці С.Ф. Голов, В.А. Кулік, В.В. Сопко, Н.М. Малюга.

Однак питання організації облікового процесу кредитних операцій із метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень потребують подальшого вивчення і вдосконалення, та вплинуть на отримання якісної облікової інформації згідно потребам відповідальних осіб.

Метою статті є визначення організаційних аспектів обліку кредитних операцій і надання рекомендацій відносно посилення аналітичності інформації з метою прийняття управлінських рішень щодо залучення грошових коштів у сучасних умовах функціонування підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бухгалтерський облік кредитних операцій, як джерело забезпечення керівників економічної інформацією, потребує раціональної організації, яка завжди була визначальним чинником розвитку інформаційної системи підприємства.

З позиції організації бухгалтерського обліку на підприємстві під кредитом розуміють зобов'язання підприємства, тобто заборгованість, що виникла в результаті минулих подій, погашення якої в майбутньому призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Інформацію про одержані кредити позичальник відображає в бухгалтерському обліку на підставі вимог, викладених у П(С)БО 11 «Зобов'язання» [1], відповідно якому кредити діляться на довгострокові і короткострокові (поточні).

Здійснення кредитних операцій супроводжується виконанням облікових операцій, що наведено на рисунку.

На організацію обліку кредитів впливають вид кредиту та форма його погашення.

Сьогодні існують різноманітні види кредитів, основними аналітичними ознаками яких є: за суб'єктами кредитних відносин (комерційний, банківський, державний, споживчий, міжнародний), за формою позиченої вартості (товарна, грошова, змішана), за строками погашення (короткострокові, довгострокові), за видами валют (у національній, іноземній валюті).

Найбільш широко використовується суб'єктами підприємницької діяльності банківський кредит.

Погашення банківських кредитів здійснюється за двома формами, що вплине на формування суми щомісячних платежів. Застосовують ануїтет, за яким сума погашення не змінюється до кінця терміну дії кредитної угоди, а також класичну форму погашення боргу за кредитом, коли нарахування відсотків здійснюють на залишок основної суми боргу (платіж упродовж усього періоду кредитування зменшуватиметься).

Перевага ануїтетної форми полягає в тому, що вона дає змогу планувати бюджет підприємства, тому що клієнт точно знає суму свого щомісячного платежу, яка не змінюється.

Отримання кредитів та їх погашення супроводжується обставинами, що призводять до виникнення витрат, зокрема, фінансових.

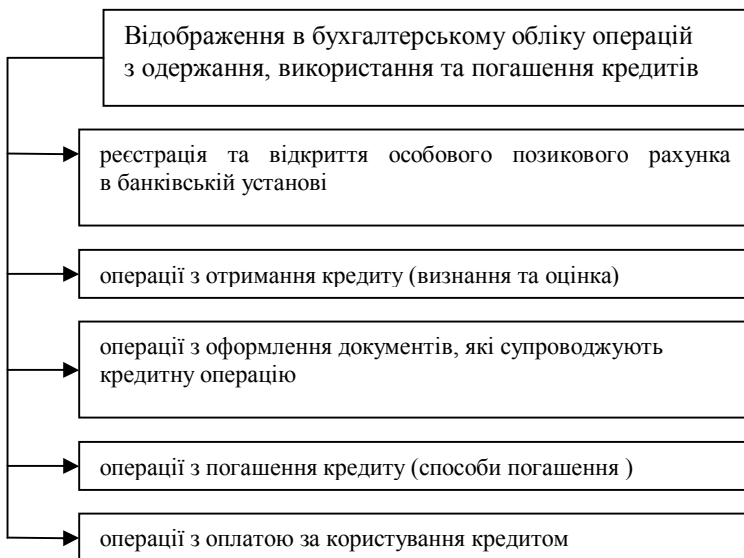

Рис. Кредитні операції в системі організації бухгалтерського обліку на підприємстві

Відображенню в обліку підприємства підлягають витрати за відсотками, витрати на добровільне страхування заставного майна, плата за нотаріальне оформлення договорів забезпечення, плата за внесення даних тощо). Операції за отриманими кредитами в обліку повинні регулюватися обов'язково нормативно-законодавчими документами (ПСБО 11 «Зобов'язання», ПСБО 16 «Витрати», ПСБО 31 «Фінансові витрати», ПСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»), а також внутрішніми організаційними регламентами, які розробляються бухгалтером на підприємстві.

Основним внутрішньогосподарським документом підприємства з організації бухгалтерського обліку є Наказ про облікову політику, який регулює організаційні, технічні та методичні аспекти обліку. Однак, питанням організації обліку кредитних операцій у Наказі достатньої уваги не приділяється, що ускладнює процес отримання обліково-аналітичної інформації за даним напрямом. Зміст облікової політики щодо кредитних операцій повинен розкривати такі її елементи як:

- види кредитів, що використовуються підприємством;
- схема виплат за кредитом (ануїтет чи на залишок боргу);
- методи оцінки кредитів та їх визнання;

- документальне забезпечення обліку кредитів;
- рахунки обліку для відображення кредитних операцій за аналітичними зрізами;
- склад і порядок ведення обліку витрат із обслуговування кредитних операцій;
- формування забезпечення для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;
- розкриття інформації про зобов'язання за кредитами у формах фінансової звітності;
- розкриття інформації про кредитні операції у формах управлінської звітності відповідно потреб користувачів.

Процес організації обліку вимагає визнання та оцінки зобов'язань за кредитами.

Визнаються зобов'язання за кредитами, якщо їх оцінка може бути достовірно визначена, існує ймовірність зменшення економічних вигод внаслідок їх погашення. У системі фінансового обліку отримані суми кредитів (позик) не визнаються доходами підприємства та не підлягають віднесенню до складу витрат при поверненні.

Оцінка банківських кредитів здійснюється за принципом обачності, який передбачає використання в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню сум визнаних зобов'язань. Відповідно МСБО базовими оцінками зобов'язань є історична собівартість, поточна собівартість, вартість реалізації (погашення), теперішня вартість.

В Україні для відображення зобов'язань за кредитами (відповідно строкам їх погашення) в бухгалтерському балансі використовують поточну собівартість і теперішню вартість.

Так, поточні зобов'язання за кредитами на дату балансу оцінюються за поточною собівартістю, а довгострокові – за теперішньою вартістю.

Остання оцінка передбачає дисконтування суми майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), що є необхідним процесом в умовах інфляції. Проте, повністю погоджуємося з О.О. Зелениною, що «при наданні коштів банк вже враховує знецінення грошей і компенсує втрату їх вартості нарахуванням відсотків», і складний процес дисконтування можна не застосовувати [2].

Оцінку за довгостроковими кредитами вважаємо здійснювати за справедливою вартістю, яка дорівнює сумі заборгованості щодо основної суми боргу на будь-який момент часу без врахування відсотків.

Для організації поточного обліку кредитів застосовують рахунки 60 «Короткострокові позики» та 50 «Довгострокові позики». Вважаємо, що для посилення аналітичності інформації необхідно вести облік за видами кредитів (вказаними в обліковій політиці підприємства) на відповідних субрахунках фінансового обліку:

- 501 «Довгостроковий банківський кредит»;
- 502 «Довгостроковий комерційний кредит».

Для короткострокових кредитів доцільно відкривати субрахунки:

- 601 «Короткостроковий банківський кредит» (за видами кредитів: овердрафт, кредитна лінія, факторинг тощо);
- 602 «Короткостроковий комерційний кредит».

Така аналітична ознака синтетичного рахунку, як валюта кредитування позичальника, повинна займати вже наступний рівень після виду кредиту в аналітичному обліку.

Наприклад, 5011 «Довгостроковий банківський кредит в національній валюті», 5012 «Довгостроковий банківський кредит в національній валюті» (аналогічний підхід і для короткострокових кредитів).

Характерною операцією під час організації обліку довгострокових кредитів є переведення щомісячної частини довгострокового кредиту (залежно від варіантів його погашення – простий метод або метод аннуїтету) до поточних зобов'язань із використанням рахунку 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

Погашення кредитів безпосередньо пов'язано з нарахуванням і виплатою за ними відсотків, які згідно пункту 27 П(С) БО 16 «Витрати» визнають фінансовими витратами, незалежно від того, для цілей якої діяльності підприємства використано фінансові ресурси, одержані за кредит. Для обліку відсотків використовують субрахунок 951 «Відсотки за кредит».

Організація обліку кредитних операцій потребує чіткого визначення складу витрат із його обслуговування (крім відсотків за кредитом) та відображення їх в системі бухгалтерських рахунків.

Рекомендуємо, для формування інформації про витрати, пов'язанні з обслуговуванням кредитів застосовувати рахунок 95 «Фінансові витрати» з відкриттям наступних субрахунків: 951 «Відсотки за кредит», 952 «Витрати на добровільне страхування заставного майна», 953 «Витрати за нотаріальне оформлення договорів забезпечення», 954 «Витрати за внесення даних або отримання витягів

із державних реєстрів», 955 «Витрати за банківські послуги», 956 «Інші фінансові витрати».

За умови неможливості погасити кредит підприємство-боржник може домовитися з банком про відстрочення (продлонгацію) на підставі заяви до банку та відповідної домовленості. Відсоткова ставка за продлонгованим кредитом є вищою ніж ставка стандартна. Різниця між відсотковою ставкою за продлонгованим кредитом і ставкою стандартною розглядається як штрафна санкція. У випадку, якщо банк-кредитор не погодиться на продлонгацію, своєчасно непогашений кредит вважається простроченим.

Усі передбачені договором штрафні санкції, відсотки за простроченими кредитами відносять за рахунок прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, субрахунок 948 «Визнані штрафи, пені, неустойки». Прострочені і продлонговані кредити обліковуються на тих самих рахунках, що і кредит стандартний, але з відображенням на відповідних субрахунках.

Рівень платоспроможності підприємства протягом дії кредитного договору. може змінюватися, і як показує реальність сьогодення, не в кращу сторону.

Сьогодні більшість підприємств, що мають зобов'язання за кредитами зіштовхнулися з проблемою погашення боргу (відсутність необхідної суми грошових коштів для сплати боргу). Тому, вважаємо за необхідне (незалежно від виду кредиту та строку його погашення) створювати на підприємстві забезпечення (резерв) наступних витрат на погашення або реструктуризацію боргу за кредитом відповідно затвердженому керівництвом плану.

Облік операцій щодо формування забезпечення (резерву) та його використання пропонуємо здійснювати на субрахунку 474 «Резерв наступних витрат на погашення (реструктуризацію) боргу за кредитами».

Пропонуємо відображати формування даного резерву за Д рахунку 956 «Інші фінансові витрати». Вважаємо такий варіант відображення нарахування резерву найдоцільнішим, оскільки при цьому будуть понесені витрати саме фінансової діяльності.

Аналітичний облік кредитних (позикових) коштів ведеться за кредитною ознакою у Журналі-ордері № 4 за рахунками 50, 60. Підсумкова інформація про заборгованість за кредитами та витрати за відсотками розкривається у формах фінансової звітності.

Однак, облікових даних про кредитні операції та витрати, пов'язані з ними, відповідно потребам керівників для підготовки висновків та ухвалення фінансових рішень сьогодні недостатньо.

У зв'язку з цим слід складати не тільки облікові реєстри та форми фінансової звітності, але й формувати внутрішню управлінську звітність щодо кредитних операцій, інформація якої забезпечить ефективність проведення фінансового аналізу та контролю зобов'язань та їх погашення за кредитами.

Для отримання необхідної інформації вважаємо за необхідне використовувати наступні управлінські звіти: Звіт про наявність та рух кредитів за період (місяць, квартал, рік), Звіт про стан та рух заборгованості за кредитами за строками погашення, Звіт про фінансові витрати за видами кредитів, Звіт про часткове дострокове погашення кредиту за період.

Перелік внутрішніх звітів необмежений, але розроблені та підготовлені формати звітів повинні бути представлені в обліковій політиці (в додатку до Наказу про облікову політику).

Висновки. Сучасні умови господарювання спонукають керівників підприємств для здійснення нормальної діяльності для залучення позикових коштів банків, операції з яких потребують раціональної організації обліку і контролю з метою прийняття управлінських рішень та координації економічної ситуації. Досягти цього можливо за умов уточнення структури Наказу про облікову політику підприємства (з виокремленням розділу «Організація обліку кредитних операцій»). Організаційні аспекти обліку спрямовані на посилення аналітичності інформації про стан і зміни зобов'язань за кредитами та за відсотками за допомогою рекомендованих рахунків та управлінських звітів допоможуть своєчасно реагувати на фінансові проблеми або їх уникнення.

Список джерел інформації / References

1 П(С)БО 11 «Зобов'язання», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20, із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua

Fundamentals (Standard) of accounting 11 “Liabilities” from, January 31 2000, №20 (2000, January 31) [P(S)BO 11 «Zobov'jazannja», zatverdzheno nakazom Ministerstva finansiv Ukraїni vid 31.01.2000 r. № 20, iz zminami i dopovnennjami], available at: <http://www.minfin.gov.ua>

2. Зеленіна О. О. Проблемні питання оцінки та визнання балансової вартості кредиту як елементу позикового капіталу підприємства / О.О. Зеленіна // Вісник ЖДТУ. – 2010. – Вип. 3 (53) – С. 318–325.

Zelenina, O.O. (2010), «Problematic questions of estimation and confession of carrying amount of credit as to the element of loan capital of enterprise» [«Problemnii pitannja ocinki ta viznannch balansovoi vartosti kreditu jak elementu

pozikovogo kapitalu pidpriemstva»], *Visnik ZhDT*, Zhitomir, No. 3 (53), pp. 318-325.

3. Кулик В. А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку : монографія / В. А. Кулик. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 373 с.

Kulik, V.A. (2014), *The accounting politics of enterprise: the purchased experience and prospects of development [Oblikova politika pidpriemstva: nabutij dosvid ta perspektivi rozvitku]*, Poltava, 373 p.

4. Сопко В. В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) : монографія / В. В. Сопко. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 312 с.

Sopko, V.V. (2006), *Accounting of capital of the company (property, liability [Buhgalters'kij oblik kapitalu pidpriemstva (vlasnosti, pasiviv)]*, Kiev, 312 p.

Кирильєва Людмила Олексіївна, канд. екон. наук, доц., обліково-фінансовий факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61047. Тел.: 0509732561; e-mail: kovalenko_mila.

Кирильєва Людмила Алексеевна, канд. екон. наук, доц., учетно-финансовый факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61047. Тел.: 0509732561; e-mail: kovalenko_mila@mail.ru.

Kiril'eva Ludmila, PhD. Ec. Associate Professor, The Faculty of Accounting and Finance, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61047. Tel.: 0509732561; e-mail: kovalenko_mila@mail.ru.

Чернікова Ірина Борисівна, канд. екон. наук, доц., проф., обліково-фінансовий факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61047. Тел.: 0502226489; e-mail: proffesor58@mail.ru.

Черникова Ирина Борисовна, канд. екон. наук, доц., проф., учетно-финансовый факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61047. Тел.: 0502226489; e-mail: proffesor58@mail.ru.

Chernikova Irina, PhD. Ec. Associate Professor, The Faculty of Accounting and Finance, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61047. Tel.: 0502226489; e-mail: proffesor58@mail.ru.

*Рекомендовано до публікації канд. екон. наук, доц. О.О. Нестеренко.
Отримано 1.08.2015. ХДУХТ, Харків.*